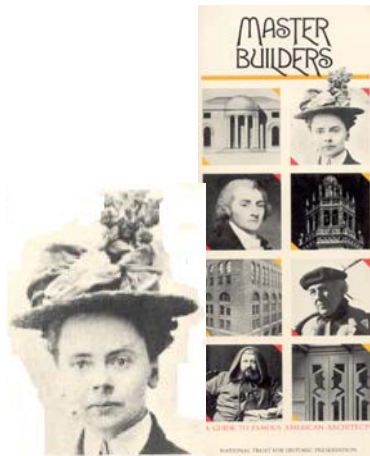

Τζούλια Μόργκαν και Σια :

Σκέψεις για αρχιτεκτονικο/πελατειακά θέματα και την ισότητα των φύλλων.

του : Αντώνη Κ.Αντωνιάδη , AIA , AICP

Αφιερώνεται στη μνήμη της Τασίας Αντωνιάδου (1918-1998), πρωτοπόρου Ελληνίδας στην "Υψηλή Ραπτική"

Όπως πολλοί άνδρες αρχιτέκτονες υποθέτω, είχα ξαφνιαστεί στα μέσα της δεκαετίας του '80 με το άγνωστο αλλά μοναδικά όμορφο πρόσωπο της νεαρής γυναίκας που κοσμούσε το εξώφυλλο του βιβλίου "Πρωτομάστορες" ("Master Builders") , παρέα με τους Τομας Τζέφερσον, Φρανκ Λόυντ Ραϊτ και Χένρυ Χομπσον Ριτσαρντσον. *. Η γυναίκα ήταν η Τζούλια Μόργκαν (Julia Morgan), μέχρι τότε

τελείως παραμελημένη απο την αρχιτεκτονική βιβλιογραφία, συμπεριλαμβανομένου του "Αρχιτεκτονική του δεκατου ένατου και εικοστού αιώνα", του Χιτσκοκ (Hitchcock), και του "Αμερικανική Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία" του Σκελι (Vincent Scully) . Πρέπει να παραδεχτώ οτι η αρχική μου προσοχή οφειλόταν σε καθαρά αρσενική έλξη απο το όμορφο θηλυκό, που στα μάτια μου φάνταζε μοναδικό : ένας αέρας αυτοπεποίθησης γεμάτης ενέργεια, αξιοπρεπα υπό έλεγχο σε ένα πρόσωπο υπέροχων αναλογιών, τέλεια μύτη με τεράστια φουρμάζοντα ρουθούνια, ματιά βέλος, και ολα αυτά κάτω απο ενα πλούσια κοσμημένο καπέλο, μια ανθρωπίνη κούκλα απο πορσελάνη του δεκατου ένατου αιώνα.....

Σε μία φωτογραφία των όριμων επαγγελματικών της χρόνων, στο εσωτερικό του μικρού βιβλίου, εχουμε το πρότυπο της θυληκότητας πλασμένης απο πειθαρχία, γοητεία και χάρη, γνώση και πείρα, μία ομορφιά της απόλυτης ισότητας των φύλλων, την αποκρυστάλλωση ενος εξελιχτικά διαμορφούμενου τύπου , του θηλυκού ανθρώπου-αρχιτέκτονα, ενα πρότυπο του αντίθετου απο μένα φύλλου, κάτι που εναγώνια ήλπιζα να συναντήσω στην προσωπική μου πραγματικότητα....Παρά τις παρα πάνω πρώτες μου εντυπώσεις με το βιβλίο και τις φωτογραφίες της αρχιτέκτονας, επιτρέψτε μου να εξομολογηθώ οτι ειχα ακούσει το όνομά της αρκετά χρόνια πριν, τότε που ετοιμαζόμουν να

πάω απ'το Τέξας στον Ασίλομαρ (Ήσυχαστήριο στη Θάλασσα) που το είχε σχεδιάσει η Τζούλια Μόργκαν , να κάνω μιά ανακοίνωση στον ετήσιο συνέδριο του Συλλόγου πανεπιστημιακών αρχιτεκτονικής (ACSA - Association of Collegiate Schools of Architecture, 24 Μαρτίου 1981) .Τότε ο μακαρίτης συνάδελφός μου ιστορικός της αρχιτεκτονικής Δρ. Τζέη Χένρυ, με είχε αποπάρει "δεν ξέρεις την Τζούλια Μόργκαν ;" Ετρεξα αμέσως στη βιβλιοθήκη αλλά δεν βρήκα τίποτε γι'αυτήν εκείνη την εποχή. Και πραγματικά δεν μπορούσα να το πιστέψω μερικά χρόνια αργότερα, όταν τελικά διάβασα τις πρώτες σελίδες γι'αυτήν στο μικρό μου βιβλιαράκι. .Τότε μόνο κατάλαβα περί τίνος πραγματικά απρόκειται και πόσο σημαντική ήταν, τρία ή τέσσερα χρόνια μετά απο την προσωπική εμπειρία που είχα απο τα κτήρια της. Αμέσως μετα το πρώτο διάβασμα στο ενεκτίμητο πιά βιβλιαράκι, είχα πάντα τα ματια μου ανοιχτα μήπως και βρώ τίποτε νεώτερο · προσπαθούσα να βρώ οσα πίο πολλά μπορούσα γι'αυτήν,ενω συγχρόνως αισθανόμουν περήφανος που είχα πάει σε κεινο το συνέδριο, είχα παρακολουθήσει τις διαλέξεις των επίτιμων ομιλητων Τσάρλς Μούρ και Ρικάρντο Λεγκορρέτα στο κεντρικό αμφιθέατρο που αυτή είχε σχεδιάσει, και είχα κάνει κι'εγώ τη δική μου παρουσίαση σε μιά μικρότερη αίθουσα.· είχα μάλιστα κοιμηθεί σ'ενα απο τα μπάνγκαλους του συγκροτήματος. Η περιβαλλοντική αύρα και η αισθησιακή γοητεία του σχεδιασμού της , είχε γίνει μέρος των δικών μου περιβαλλοντικών αναμνήσεων , πολύ πρίν γίνω γνώστης της ακαδημαϊκής και επαγγελματικής της αξίας. Ακόμη θυμάμαι το άρωμα του ξύλου και το έντεχνο ανακάτεμα του με την πέτρα, ενα πάντρεμα υλικών κα ματιέρας άγνωστά μου μέχρι τότε απ'τις Μεσογειακές μου Ελληνικές αναμνήσεις . Το ξύλο αυωδιάζε, τα υλικά ανέπνεαν,κάτι σα να πάλλοταν, κάτι πρωτόγνωρα μοναδικό, μια αισθησιακή αρχιτεκτονική, ανεξήγητα διαφορετική...μετά απο χρόνια είπα, "το άρωμα γυναίκας" ...! Τελικά η πληροφορία οτι η Τζούλια Μόργκαν ήταν η αρχιτέκτων , οχι μόνο αυτου του συγκροτήματος , αλλά ακόμη 800 κτηρίων στην Καλιφόρνια, με άφησε εμβρόντητο ! Πώς ήταν δυνατό να μην είχε γίνει γνωστή νωρίτερα ; Ο Φρανκ Λούντ Ράιτ είχε χτίσει περίπου 600 έργα., ο Λε Κορμπυζιέ μόνο μερικά, και ναι , μια πόλη, ο Βαλσαμάκης περίπου 300, κι'εγώ, ενας δάσκαλος-αρχιτέκτοναςμόνο 14 !

Κι'ομως, απο μιάν άποψη τα πράγματα ήταν αρκετά δύσκολα στις αρχές της δεκαετίας του '80. Δεν μπορούσες να βρεις τίποτε ούτε να δεις τίποτε στη βιβλιογραφία για την Μόργκαν . Μερικοί διατεινόταν οτι δεν υπήρχε τίποτε γι'αυτήν κι'ότι εσκίζε τα σχέδια της, οτι είχε πετάξει ολο της το αρχείο, γιαιτι ήταν ταπεινή και ήθελε μόνο το έργο της να μιλά. Επρεπε να ρωτήσεις πολύ και να γυρίζεις την Καλιφόρνια να επισκεφθείς τα κτήρια της. Αν μάθαινες το μυστικό , επρεπε να προσπαθήσεις να ψάξεις στα αρχεία στο Μπέρκλεϋ, το Σάν Λουίς Ομπίσπο, το Λος Αντζελες ή το Σαν

Σιμεών και αλλού. Τις μέρες εκείνες πού ειχα αρχίσει να ενδιαφέρομαι για το έργο της, το θέμα "Τζούλια Μόργκαν" ήταν επικράτεια των Αμερικανίδων γυναικών αρχιτεκτόνων και ερευνητών διδακτορικών που προφανώς έτσι και συναντούσες κανένα , προφασίζονταν με την γνωστή σχολαστική τους νοοτροπία ότι γνωρίζαν τα πάντα γι'αυτήν, και σου έδιναν αμέσως να καταλάβεις ότι ήταν η δική τους "περιοχή" , ένα περιουσιακό στοιχείο για φύλαξη. Πάρ'ολα αυτά, δεν το έβαζα κάτω και σε κάθε ευκαιρία ολο και κάτι καινούργιο ανεκάλυπτα. Με τον καιρό, πολλές απο τις μαθήτρίες μου, ιδίως μερικές φεμινίστριες, με έκπληξη ανεκάλυπταν, ότι

ο Αντωνιάδης, ένας "Έλληνας αρρεν Σωβινιστής", μια και σχεδόν όλες οι γυναίκες στην Αμερική έτσι είχαν στο μυαλό τους τον κάθε Ελληνογεννημένο αρρενα, διετύπωνε στις διαλέξεις του τόσο θετικά σχόλια για την Μοργκαν , και πως ήταν δυνατό να ξέρει τσα γι'αυτήν και μάλιστα να έχεικοιμηθεί στο Ασίλομαρ !

Το εννοώ ! Αυτές ήταν δύσκολες μέρες στην Αμερική - δηλ. η δεκαετία 80-90 . Φωνές, δάκρυα, μαχαιρώματα στα αρχιτεκτονικά στούντιο , που πολλές φορές περνούσαν απ'το γραφείο του κοσμήτορα και των άλλων διοικητικών με καταστρεφτικά αποτελέσματα : Ραδιουργίες , μέχρι και "δολοφονίες" ανθρώπων ζωντανών, αθώοι και καθ' όλα αφιερωμένοι στη διδασκαλία άνθρωποι που είδαν τις καριέρες τους να καταστρέφονται, μερικές φορές άνδρες , άλλες φορές γυναίκες ,κι'αλλες του "τρίτου φύλλου", άλλοτε μέλη του διδακτικού προσωπικού κι'αλλοτε σπουδαστές. Ευρύτερες "κοινωνικές πολιτικές" και "πρακτικές ισότητας", προωθούμενες απο δυνάμεις και στόχους έξω απ'την αρχιτεκτονική, μέσω των γραφείων του αντιδημοκρατικού μπαμπούλα που ευφημιστικά ονομαζόταν γραφείο Αμεσης Δράσης και Ισων Ευκαιριών (AA-EO / Affirmative Action and Equal Opportunity), βοήθησαν να εδραιωθεί και να διαιωνιστεί αυτή ή ανωμαλία ! Αυτή η βλακώδης "αντρας"/"γυναίκα"/"γεννη" ("man", "Woman", "gender") διαμάχη , κακό παρά καλό και ισότητα εφερε, και πιστεύω θα εξακολουθεί να προξενεί κακό, αν ιδίως τα δύο πρωτεύοντα

άριστες υπηρεσίες , ασχεται που πρόκειται να προσληφθούν. Πολύ αποθαρρύνομαι μερικές φορές στην προσπάθεια μου να βοηθήσω γυναίκες που επιθυμούν να δουλέψουν" (βλ. Robinson 1991, and , p. 261). Και όπως μας έχει πει η Robinson στο σπουδαίο βιβλίο της για τους Χέρστ ("The Hearsts") , η Φοίβη Χέρστ ήταν "σκληρά ειλικρινής" και έκοβε τη βοήθεια σε γυναίκες που δεν αφοσιώνονταν στην πειθαρχία και τη μελέτη που απαιτείτο από ορισμένους κλάδους που είχαν αρχικά διαλέξει, ιδίως σε μερικά απαιτητικά επαγγέλματα (π.χ αρχιτεκτονικής, ιατρικής, νομικών, κτλ.) · αισθάνονταν μάλιστα ότι αυτές έπρεπε "να σταματήσουν να ονειρεύονται και να στρωθούν στη δουλειά"(ibid. p. 260).Από την προηγούμενη φράση της Φοίβης, εγώ θα αλλάζα τη λέξη "γυναίκα" στη λέξη "οποιοσδήποτε", μια και σε περιβάλλον ισότητας, ολοι θα πρέπει να κάνουν τη δουλειά τους , και να είναι προετοιμασμένοι να προσφέρουν τις καλύτερες υπηρεσίες στον πελάτη και στο σύνολο. Όπως αποδείχτηκε αργότερα, ανάλογη ήταν η τιμότητα και στάση ζωής της Τζούλια Μόργκαν στα θέματα αυτά. (βλ.π.χ συνέντευξη Μόργκαν σε Christian Science Monitor, 27 Νοεμβρίου 1931, και Woodridge 1996 σσ.86, 87, αλλά και παρόν σημείωση νο.27).Τόσον η Φοίβη, όσο και η Μόργκαν, έκαναν το κατα δύναμη να βοηθήσουν το φύλλο τους, ανθρώπινα και αξιοκρατικά. Αλλά βασικά χρειαζότανε πάνω απ' όλα η Φοίβη Χέρστ

...Απο δασκάλα γεωργικού πληθυσμού σε περίχωρα του Σεντ Λούης, και μετά από φοβερή εύνοια τύχης και περιστάσεων, έγινε διαδοχικά σύζυγος , χήρα , γενική κληρονόμος , διευθύντρια των επιχειρήσεων και δια βίου διαχειριστής των ορυχείων , των αχανών εκτάσεων γης και του τεράστιου πλούτου του σύζυγού της , του μεγαλοεπιχειρηματία και για μία περίοδο γερουσιαστή Τζόρτζ Χέρστ, κι' ήταν εκείνη που έπαιξε ρόλο κλειδί στην Αρχιτεκτονική και την "μετεωρικά απίστευτη" επαγγελματική επιτυχία της Τζούλια Μόργκαν. Η Μόργκαν, κόρη εύπορου μηχανικού μεταλλείων απ' τον Άγιο Φραγκίσκο, είχε σπουδάσει αρχικά πολιτικός μηχανικός στο Μπέρκλεϋ, και μετά πήγε στο Παρίσι. να συνεχίσει με αρχιτεκτονική μετά από προτροπή και υποστήριξη του δασκαλού της στο Μπέρκλεϋ , του αρχιτέκτονα Μπερνάρ Μέυμπεκ. Αυτός τή σύστησε στην Χέρστ κι' εκείνη προημοποιήθηκε να τη βοηθήσει οικονομικά γαι τις σπουδές της. Η Μόργκαν όμως , δεκαοχτώ χρονών τότε, με ένα υπέροχο γράμμα που της έστειλε, αποποιήθηκε αξιοπρεπέστατα την πρόταση , λέγοντας ότι στην περίπτωση της δεν ήταν θέμα χρημάτων, αλλά μάλλον αποδοχής της από την σχολή και σπασίματος των ταμπού της συντηρητικής σχολής. Προφανέστατα , η επιστολή της νεαρής κοπέλλας, που έδειχνε φοβερά αφοσιωμένη στο στόχο της, εντυπωσίασε την πολυεκατομυριούχο, που δεν ξέχασε να παρακολουθεί την πρόοδό της . Με σκληρή δουλειά και επιμονή δύο χρόνων, τα κατάφερε τελικά η Μόργκαν να γίνει η πρώτη

γυναίκα που έγινε δεκτή και ή πρώτη γυναίκα που αποφοίτησε απο την ανδροκρατουμενη μέχρι τοτε διάσημη αρχιτεκτονική σχολή. Με την επιστροφή της στην Αμερική (1902), και αφού δούλεψε για ενα κομμάτι ψωμί σαν αρχιτέκτονας στην «αρχιτεκτονική υπηρεσία» του υπο συνεχή ανάπτυξη Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας στο Μπέκλεϋ, που ακόμη δεν ειχε αποκτήσει την διοικητικό-κτηριακή του υποδομή, υπο την εποπτεία και αργότερα ως συνεργάτης για δυό σημαντικά κτήρια , του μεγαλο-αρχιτέκτονα Τζών Γκάλεν Χάουαρντ (John Galen Howard –επίσης απόφοιτου της Beaux Arts), ανοιξε το δικό της γραφείο στον Αγιο Φραγκίσκο το 1904-προς απογοήτευση και επι εικοσαετία επαγγελματική «έχθρα» του Χάουαρντ . Η Sara Holmes Boutelle, στην πλέον ολοκληρωμένη μέχρι σήμερα μονογραφία της Μόργκαν, μας δίνει λεπτομερέστατο λογαριασμό για τα πρώιμα χρόνια της, τη χαμηλόμισθη θέση της στο Μπέκλεϋ, τους φαναρονισμούς του Χάουαρντ που αυτοδιαφημιζόταν ότι ειχε στο γραφείο του "τον ποιό ταλαντούχο σχεδιαστή αρχιτέκτονα , μάλιστα με τον χαμηλότερο μισθό" , αλλα και για τον Μπερνάρ Μέιμπεκ (Bernard Maybeck) τον δάσκαλο της , πρώτο της εργοδότη (απο την εποχή που σπούδαζε πολιτικός μηχανικός), διά βίου εμπιστο φίλο και κατα καιρους συνεργάτη της, αλλα και αγαπημένο φίλο και πλέον εμπιστο αρχιτέκτονα της Φοίβης Χέρστ. Ο Μέιμπεκ ,με αναντίρρητα χαρισματική προσωπικότητα ,ειχε εμπνεύσει την Φοίβη Χέρστ για κάτι πραγματικά μεγάλο, κι'αυτή στη συνέχεια εδωσε το κύρος και οικονομική της υποστήρηξη , ωστε να διοργανωθεί ο πρώτος που έγινε ποτε διεθνής αρχιτεκτονικός διαγωνισμός, για την εκπόνηση του ρυθμιστικού σχεδίου του πανεπιστημίου Μπέκλεϋ. Οι βιογράφοι μάλλον τσακώνονται, ο ενας λέγοντας ότι ιδέα ήταν της Χέρστ, κι'ο άλλος του Μέιμπεκ. Αν αναλογιστούμε όμως ότι κι'ο Μέιμπεκ ειχε αποφοιτήσει απ'την Beaux Arts, και ότι οι διαγωνισμοι ήταν ο μεγαλύτερος θεσμός της σχολης, κάλιστα μπορούμε να φανταστούμε τι μάλλον ειχε συμβεί. Πάντως, μαζί με την Μόργκαν ο Μέιμπεκ, σχεδίασε αρκετα κτήρια για για αρκετες αναθέσεις της Χέρστ....

Η Φοίβη Χέρστ, ο Μπερνάρ Μέιμπεκ και η Τζούλια Μόργκαν, ηταν προφανως γερά δεμένοι, σεβόμενοι ο ενας τον αλλο, με ιδανικό την τελειότητα στην ποιότητα της δουλειάς και την επίτευξη του στόχου. Ηταν ισως τη διασημότερη ομάδα Αρχιτέκτονα-πελάτη, οπου ή καθ'ολα θετική προδιάθεση και το ευγενικό όραμα του πελάτη, το ταλέντο του αρχιτέκτονα και η αμοιβαία εμπιστοσύνη απέδωσαν αριστα αποτελέσματα , μεσα απο τις ιδεωδέστερες συνθήκες συνεργασίας. Αν δεν είχαμε την οραματίστρια και τέλεια δέκτη-πελάτη στον πρόσωπο της Φοίβης Χέρστ, και το σταθερό και καθαρά επαγγελματικό " τρίγωνο", ο Μέιμπεκ και η Τζούλια Μόργκαν ισως δεν θάχανε φτάσει ποτέ τα επίπεδα επαγγελματικής και σχεδιαστικής επιτυχίας στα οποία έφτασαν . Ιδίως η Μόργκαν , η οποία σε αντίθεση με τον ιδιοσυγκρατικό και πληθωρικότατο Μέιμπεκ , επόλαυσε την εμπιστοσύνη και πολλές μετέπειτα αναθέσεις απο τον Γουίλιαμ Ράντολφ Χερστ, , τον επισης ιδιοσυγκρατικό και πληθωρικότατο γιο της Φοίβης, τον

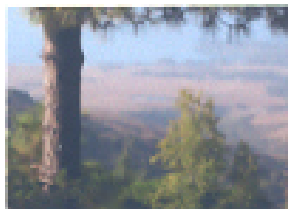
γνωστότατο εκδότη εφημερίδων, περιοδικών και παραγωγό ταινιών του Χόλλυγουντ (εδώ να θυμίσουμε ότι ο Χέρστ ήταν ο ήρωας του «Πολίτη Κέϊν» με τον Όρσον Ουέλς). Τα σημαντικότερα έργα που έκανε για τον Χέρστ ήταν το κτήριο της εφημερίδας "The Examiner" στο Λός Αντζελες, και το διασημότερο απ' όλα, το προσωπικό του ανακτορικό συγκρότημα στον Σάν Σιμεόν, σήμερα γνωστό ως "Κάστρο του Χέρστ" ("Hearst Castle").

Εχουν γράψει ότι η Τζούλια Μόργκαν ήταν απλός άνθρωπος. Δεν επεδίωκε γκλαμουριά, δούλευε αθόρυβα, ασταμάτα και με αφοσίωση. Σχεδίαζε και επέβλεπε όλα της τα έργα, πάντα σε κίνηση, επιθεωρώντας οικόπεδα και υλικά, και ήταν ευχαριστημένη με τη συνεχή ροή των έργων και την ασφαλές, ακόμη και ταπεινές αμοιβές, παρά με εξάρσεις της στιγμής και το κυνήγι μεγαλεπήβων έργων και υψηλών αμοιβών. Συνήθιζε μάλιστα να λέει, "ποτέ μην αποφεύγεις μιά ανάθεση, όσο ασήμαντη κι' αν νομίζεις ότι είναι· δεν ξέρεις ποτέ που μπορεί να οδηγήσει". Τα μικρά έργα στην αρχή της καριέρας της, τελικά οδήγησαν στον Αγιο Σιμεών. Ακόμη και τότε, αρνήθηκε τη μιά κι' έξω μεγάλη αμοιβή, προτείνοντας αντίθετα να πληρώνεται σε μικρές αλλά σταθερές εβδομαδιαίες δόσεις. Αντι να περιμένει να πάρει το 3 1/2 % του κόστους κατασκευής με την έναρξη των εργασιών, σύν ένα 2 1/2 % με την ολοκλήρωση του έργου, προτίμησε να πάρει την αμοιβή της σε εβδομαδιαίες δόσεις των 500 δολαρίων την εβδομάδα, για όσο χρόνο κι' αν είθελε αυτό να πάρει. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η Μόργκαν ήταν μια απόφοιτος της Beaux Arts. Γνώριζε, κι' έπαιζε τα ιστορικά ιδιώματα στα δάχτυλά της. Προσάρμοζε και μεταμόρφωνε τα διάφορα στυλ με επιτυχία, συντέριαζε λάσπη με την φύση και το πράσινο, έκανε αρχιτεκτονική τοπίου κάνοντας

ένα το σύνολο, στυλ ζωής και θέματα υποδομής . Πάνω απ' όλα , πραγματοποιούσε το όραμα του σχεδιασμού, μέσα απο βαθειά γνώση της κατασκευής και της άμεσης διαχείρισης και απίβλεψης των έργων, κατα τον πλέον "ολιστικό" τρόπο .Σχεδιάζε και συντόνιζε όλες τις εργασίες του οικοπέδου, απορροή ομβρίων, εκλογή των υλικών, σχεδιασμό εσωτερικών και εξωτερικών χώρων, απο την πιο ευτελή μέχρι την πλέον μνημειώδη ή τελετουργική λειτουργική απαίτηση. Ηταν με άλλα λόγια , υπόδειγμα "εμπεριεκτικού" αρχιτέκτονα . Το μέγεθος του συγκροτήματος του Αγίου Σιμεών είναι τεράστιο. Η πισίνα του Ποσειδώνα (Neptune pool), γεμάτη με τα υπέροχα άρματα των Νηρηίδων , το συμπαγές με το εύθραυστο, το προσωρινό με το αιώνιο, και παρά τις οποίες αντιρρήσεις μπορεί να έχει κάποιος ενάντια στο "Χόλυγουντ" και τα σκηνογραφήματα, είναι καταπληκτική. Οι θέα, οι οπτικές φυγές, και η εν'γένει "αύρα" που είναι αποτέλεσμα της ενορχήστρωσης όλων των στοιχείων του συνόλου ,που τόσο δυνατά δένεται με το λόφο του οικοπέδου, τα απέναντι βουνά απ'τη μια και τον ωκεανό απο την άλλη, δίνουν εμπειρία αλησμόνητη. Εχω φτάσει στο σημείο να πιστεύω, ότι η Τζούλια Μόργκαν και ο Γουίλιαμ Ράντολφ Χέρστ, κ'οι δύο τους υπο την επιρροή της μαγείας της Φοίβης Χέρστ, δημιούργησαν στην κορυφή του Αγίου Σιμεών μια περίπτωση "Δελφών της Καλιφόρνιας" . Ενα μοναδικό "πνεύμα τόπου" (genius loci), ενα μετα-εικοστοαίωνικό αρχιτεκτονικό προσκήνυμα , ανάλογο του οποίου δεν απέκτησε ποτέ το περίπτερο της Βαρκελώνης

Η Μόργκαν κ'ο Χέρστ δημιούργησαν ενα ανθρωπόφτιαχτο "υψηλόν" σε ενα κατά τ'άλλα ήρεμο τοπίο, αναβαθμίζοντας το με θάρρος , χωρίς ναπειράζουν την ηρεμία του και την φυσική ауρα του συνόλου. Η σύγκρισή μου με το περίπτερο της Βαρκελώνης, ήταν για μένα αναπόφευκτη, και πιστεύω το ίδιο θα είναι για κάποιον εστω κ'ελάχιστο "υποψιασμένο" και λίγο βαθύτερα σκεπτόμενο αρχιτέκτονα, ετσι κ'ακούσει ότι και τα δύο έργα ολοκληρώθηκαν τον ίδιο χρόνο, 1929. Οσο για τους κοινούς επισκέπτες, κανείς δεν πιστεύω να γνωρίζει τίποτε για το μνημείο εκείνο της αρχιτεκτονικής του 20ού αιώνα, για το οποίο κατά κόρον έγραψαν

ιστορικο-κριτικοί και το οποίο έκανε θεωρία , σωστά ή όχι, και πού ελάχιστοι απ'οτι γνωρίζουμε μνημόνευσαν οτι το είχαν δει ή αφησαν εμπειρίες απ'την επίσκεψή τους. Αντίθετα τώρα, με βάση τον αριθμό των επισκεπτών και τη γνώση οτι οι χρήστες του ήταν διασημότητες της εποχής του, ηθοποιοί , μεγαλοεπιχειρηματίες, μεγαλοεκδότες, και διάσημοι πολιτικοί, ίσως αποδειχτεί μελλοντικά οτι πρόκειται για ένα από τα σημαντικότερα μνημεία αρχιτεκτονικής του 20ου αιώνα. Το παρόν άρθρο βέβαια δεν φιλοδοξεί να είναι μια πολεμική "μοντέρνου" έναντι "ιστορίας" ή "εκλεκτικο/Ιστορικισμού", αλλά μάλλον μία κατάθεση αισθησιακής εμπειρίας και θαυμασμού, μια απόδοση χρέους σε ορισμένους που αγάπησαν και ειλικρινά βοήθησαν στην ανάπτυξη της αρχιτεκτονικής, μία μεγάλης αρχιτέκτονας και τους σημαντικούς πελάτες της. Θέλω να πω όμως με την ευκαιρία , οτι έτσι κι'είχε αναθέσει ο Χέρστ το Σάν Σιμεόν στον

Mies, σίγουρα δεν θα είχαμε σήμερα το συγκρότημα. Γιατι αν ο Mies ήθελε να παραμείνει τίμιος στα πιστεύω του , θα πρότεινε ένα συγκρότημα από γυαλί και δεν θα τάβρισκε με τον Χέρστ πού είχε οραματιστεί το συγκρότημά του διαφορετικά, μια Μεσογειακή Βίλλα του Αδριανού στην δυτική ακτή της Καλιφόρνια. Η Τζούλια Μόργκαν, προφανώς είχε χιούμορ, ανάλογο του οποίου ο Mies δεν διέθετε. Αυτή συνδύαζε την σχεδιαστική ελευθερία του Μέιμπεκ με την επαγγελματική σοβαρότητα του Mies. Η πρωτομάστορας Τζούλια Μόργκαν ήταν έτοιμη να δώσει στον Χέρστ αυτό που είθελε, να ακούσει δεκτικά τις κριτικές και υποδείξεις του και ανάλογα να αντιδράσει. Με λίγα λόγια ήταν έτοιμη να εξυπηρετήσει "ολιστικά" τον πελάτη της, κι'όχι να χρησιμοποιήσει την ανάθεση για να κάνει "το δικό της". Οσον αφορά τον Φράνκ Λόυντ Ράιτ, το θέμα υποθέτω δεν θέλει συζήτηση : αυτός κι'ο Χέρστ θα είχαν αλληλοσκοτωθεί . Αλλά η Μόργκαν κατάφερε να αποφύγει τη δολοφονία. Αλλά ούτε κι'ο Λε Κορμπυζιέ θα τα κατάφερνε. Γιατι αυτός μισούσε τα παλιά στυλ και οτιδήποτε είχε σχέση με την Beaux-Arts . Και η Μόργκαν ασφαλώς σχεδίαζε Beaux-Arts και συνταίριαζε ιστορικά ιδιώματα · μέχρι που έχωσε και ένα κομμάτι από τη διπλωματική της στο πρόγραμμα της αχανούς βίλλας. Το σινεμά , φοιτητική της ιδέα για ένα αυτοκρατορικό-δημοκρατικό χώρο , βρήκε αψογη θέση στο συγκρότημα, με

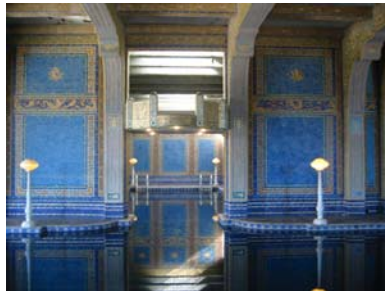

μεταλαγμένες καρνάτιδες στους πεσους να φωτίζονται απο τα φωτιστικά , και το εργατικό προσωπικό, καμαριέρες , σωφέρ και κηπουρούς να απολλαμβάνουν την ταινία , στις καλύτερες οπτικά θέσεις του πίσω μέρους της αίθουσας , και τον Χέρστ με τους διάσημους προσκεκλημένους του στα βελούδινα καθίσματα πίο μπρός. Ομορφες καρνάτιδες στην ημερισία διάταξη , σε διάφορους ρόλους και στους εξωτερικούς χώρους , όπου μαζί με τα διάφορα γλυπτά θηλυκού και αρσενικού γέννους, αποτελούν αναμφίβολα μέρος ενός απανταχού παρόντος ερωτισμού , αντίθεση στους αυστηρους κώδικες που επέβαλλε στα γένη των φιλοξενουμένων του Χέρστ

(σε ξεχωριστούς ξενώνες οι άνδρες απ' τις γυναίκες). Πάντως στο ερωτικό θέμα δεν γνωρίζουμε και ούτε έχουμε την παραμικρή νήξη απο τα μέχρι σήμερα γνωστά σε μας στοιχεία για την αρχιτέκτονα. Αλλά η Μόργκαν, σε αντίθεση με τον μέντορα της Μέιμπεκ, ο οποίος ήταν αριστος ακόμη και στις πίο εξεζητημένες κατασκευαστικές λεπτομέρειες, δεν ήταν καθόλου διαφορετική προφανως στο θέμα των λεπτομερειών , απο τον Φράνκ Λούντ Ράιτ, ή τον Μπρούς Γκόφ και τον Λε Κορμπυζιέ. Σ'αυτο το θέμα, ο Χέρστ σίγουρα θα ειχε προτιμήσει την τελειότητα των λεπτομερειών της "Πρώτης εκκλησίας του Ιησού" στο Μπέρκλεϋ ("First Church of Christ"-1910), ακόμη και τον Mies, αλλά οπως απεδείχθη η Μόργκαν ελαβε σοβαρά υπ'οψη και σ'αυτο το θέμα τις υποδείξεις του πελάτη της. Για να δούμε τι έγινε : Αμέσως μετα την πρώτη νεροποντή, το νερό που έτρεχε απ'την κορυφή του λόφου , πέρασε απο τα κατωκάσια . Ο Γουίλιαμ εγραψε τότε στην αρχιτέκτονά του προτείνοντας " οι πόρτες στον σπίτι "Α" να υγραμονωθούν και να προστατευτούν απο την εισροή νερού και αέρα μέσω μεταλικών ελασμάτων . "Αν οι αρχαιοπρεπείς και παραδοσιακές σιδερένιες πόρτες δεν μας το επιτρέπουν αυτό , μη χρησιμοποιήσεις παραδοσιακές σιδερένιες μεταλλικά ελάσματα, . Η ΑΝΕΣΗ και η ΥΓΕΙΑ προηγούνται απ'την πολύ τέχνη. Η Τέχνη δεν θα μας οφελήσει σε τίποτε αν δεν πεθάνουμε ολοι απο πνευμονία" (Nancey E.Loe,1988, 2005, p.71). Η αρχιτέκτων του αντέδρασε αμέσως κι'εβαλε τα δυνατά αλλα το πρόβλημα εξακολουθούσε σε μερικά σημεία. Το πρόβλημα δεν οφείλοταν πιθανότατα σ'αυτή αλλα στους εργολάβους , πού σε ορισμένα σημεία παρέβλεπαν τις οδηγίες της , προφανώς για τους γνωστούς εγολαβικούς λόγουςΤοτε ο Χέρστ ξαναπαραπονέθηκε : "...πνιγόμαστε, μας παίρνει ο αέρας,

παγώνουμε. Το πρόβλημα δεν είναι μόνο ο καιρός . Τα σπίτια έχουν πρόβλημα....πριν χτίσουμε τίποτε άλλο, ασ' διορθώσουμε ότι έχουμε ήδη χτίσει να το κάνουμε πρακτικό , ανετό και ωραίο. Αλλιώς , να τους αλλάξουμε το όνομα και να τα πούμε σπίτι της πνευμονίας , της Διφθερείας, περίπτερο της Γρίπης. Το κυρίως σπίτι να το που με κλινική. Δεν ξανάρχομαι στο βουνό , μέχρι να κάνουμε τα σπίτια βιώσιμα..." . Η αναφορά της Loe από το γράμμα του Χέρστ σ' αυτό το θέμα είναι μακροσκελής και καταλήγει με το γνωστό απ' το Βιτρούβιο...Σταθερό, εμπορεύσιμο, θεσπέσιο ! (Firmness, commodity , Delight !) . Η κατασκευαστική τελειότητα και "η Υγεία του σπιτιού" είχαν τον πρώτο λόγο. Να ήταν αραγε αυτά λόγια του Χέρστ , ή μήπως αυτές οι σκληρές λέξεις ήταν καθ' υπαγόρευση της Μόργκαν προς τους εργολάβους της από την πένα του αντρα εργοδότη της, για ώστε να περάσουν οι εντολές της ευκολότερα στους σκληροτράχηλους εργολάβους; Ίσως και νά ήταν έτσι, μια και πάρα κάτω διαβάζουμε ότι " ο Χέρστ δεν εφυγε από το βουνό (το εργοτάξιο)" όπως είχε αρχικά απειλήσει , αλλά " ότι έμεινε όλο το Σαββατοκύριακο, και συνεργατικά με τη Μόργκαν , διερεύνησαν διάφορες μεθόδους να λύσουν το πρόβλημα της υγραμόνωσης των κτηρίων..." (Loe 1988,2005 p. 72)Σε αντίθεση με τον Φρανκ Λούντ Ράιτ που όταν του παραπονέθηκε ένας πελάτης του ότι το ταβάνι του λίβινγκ ρουμ του εσταζε πάνω στην πολυθρόνα του, του είχε προτείνει "κούνησε την πολυθρόνα σου", και του Λε Κορμπυζιές που είχε αφήσει αναυδο το ζευγάρι πελατών

του που τον κάλεσαν να του δείξουν τη λίμνη στο λίβινγκ ρουμ τους απ' το νερό που έσταζε απ' το ταβάνι , κ' εκείνος σε απάντηση έκανε ένα χάρτινο караβάκι και το τοποθέτησε στη λίμνη λέγοντας "είμαι αρχιτέκτονας, δεν είμαι υδραυλικός" (βλ.Αντωνιάδη 1979) , η Τζούλια Μόργκαν είχε δείξει παραδειγματική υπευθυνότητα και επαγγελματισμό.....Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Χέρστ δεν θα ανεχόταν συμπεριφορές ανδρικού εγωισμού ,επαγγελματικού σνομπισμού και περιφρόνησης , θα τους είχε απολύσει , και θα είχε δίκη !

Το κεφάλαιο "Τα χρυσά χρόνια στον Άγιο Σιμεόν" , της εικονογραφημένης βιογραφίας του Γουίλιαμ Ράντολφ Χέρστ της Νάνσυ Ε. Λόη (Nancy Loe) είναι θυσσαυρός · δίνει συμπυκνωμένη περιγραφή του σπουδαίου συγκροτήματος, την διαδικασία κατασκευής και το γενικό κλίμα των σχέσεων αρχιτέκτονα και πελάτη, τις αμοιβαίους συμβιβασμούς , την υποδειγματική συνεργασία τους. Και σε κάνει να σκεφτείς τη διάσταση της σημασίας και της προσωπικότητας του οραματιστή "μεγάλου πελάτη", που

χωρίς αυτόν και την δεκτική και ενθουσιώδη προσωπικότητα του δεν θα είχαμε τις πραγματοποιημένα πολλά απ'τα μεγαλειώδη αρχιτεκτονήματα της ιστορίας, έργα ευγενή, πρωτοποριακά, έργα ταλέντου και ενθουσιασμού για το μέλλον. Ο Χέρστ είχε προφανώς κληρονομήσει το DNA του μεγάλου πελάτη απ'τη μητέρα του. Η Φοίβη Χέρστ, δεν είχε μόνο συλλάβει την σημασία της εκπαίδευσης απ'το νηπιαγωγείο ως το πανεπιστήμιο, και τη σημασία που είχε το κατάλληλο περιβάλλον και τα κατάλληλα κτήρια για την καλύτερη επίτευξη της εκπαίδευσης, αλλά πάνω απ'ολα είχε συλλάβει και βοηθήσει οικονομικά για τον σχεδιασμό και κατασκευή πολλών τέτοιων έργων. Μεγαλειωδέστερο απ'ολα ήταν το Σχέδιο του πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας στο Μπέρκλεϋ, η χορηγία της για την κατασκευή σημαντικών κτηρίων του, καθώς το συγκρότημα στο Ασילוμάρ, ξενώνες και κτήρια για εγκαταστάσεις της XEN σε διάφορες πόλεις της Καλιφόρνιας, σχολεία και νηπιαγωγεία. Επίσης σε εθνικό επίπεδο, στα χρόνια που τότε ο άνδρας και αργότερα ο γυιός της εθήτευσαν εκλεγμένοι γερουσιαστες στην Ουάσιγκτων, υποστήριξε και χορήγησε το Εθνικό Σχολείο για τις Γυναίκες (National School for Women), και την αποκατάσταση του παραποτάμιου σπιτιού του Γεωργίου Γουόσινγκτον στον Μάουντ Βέρνον (Robinson p. 316). Αλλά κορυφαίο και πλέον διδακτικό απο αρχιτεκτονικής σκοπιάς, ήταν η ενασχόλησή της με το σχέδιο και τα κτήρια του Μπέρκλεϋ. Αυτή όπως είπαμε και πάρα πάνω χρηματοδότησε το διαγωνισμό και υποστήριξε τον επιστήθιο φίλο της Μέιμπεκ να τον φέρει σε πέρας, βάζοντας τον διευθύνοντα σύμβουλο στην ολη διαδικασία. Το πρώτο βραβείο του διαγωνισμού πήγε στον Γάλλο αρχιτέκτονα Emile Benard. Αυτός όπως και οι περισσότεροι άλλοι, δεν είχε επισκεφτεί το οικόπεδο, (Robinson, pp. 292,293). Επόμενο ήταν να μη μπορεί να προσαρμοστούν τα κτήρια της επίπεδης συμμετρικής σύλληψης στους λόφους του τοπίου, και να αρχίσει μιά σειρά περιπετειών. Αφού τελικά πληρώθηκε η αμοιβή του βραβείου στον Γάλλο, που δεν δεχόνταν να κάνει καμιά αλλαγή, εστω κι'αν σε ορισμένα σημεία επρεπε να χτιστούν βάσεις μέχρι και είκοσι μέτρα ύψος για να συμβιβαστούν υψομετρικές διαφορές, ανατέθηκε η προσαρμογή και η υλοποίηση του σχεδίου, προφανώς ριζικά αλλαγμένου, στον αρχιτέκτονα Τζών Γκάλεν Χάουαρντ, απόφοιτο της Beaux Arts με γραφείο στη Νέα Υόρκη, που είχε πάρει το τέταρτο βραβείο του διαγωνισμού. Αρκετοί αναφέρονται σ'αυτόν ως τον συγγραφέα του σχεδίου του Μπέρκλεϋ, που κέρδισε τον διαγωνισμό, αλλά τα πράγματα έχουν ακριβώς όπως τα είπαμε. Πάντως η Φοίβη, υποστήριξε τον Χάουαρντ, και με ενορχηστρωτή στην υλοποίηση και πρωτοσύμβουλό της τον Μέιμπεκ, υποστήριξε οικονομικά, ηθικά και πνευματικά την υλοποίηση του σχεδίου. Προφωνώς ή Φοίβη δεν ήταν και πολύ ευχαριστημένη που ο Χάουαρντ εχθρέυτηκε τη Μόργκαν όταν τού έφυγε κι'ανοίξε το δικό της γραφείο, μάλιστα για εικοσιπέντε ολόκληρα χρόνια, μέχρι να φύγει κι'αυτός, την είχαν αποκόψει απο αναθέσεις κτηρίων στο Μπέρκλεϋ. Η Φοίβη όμως, δεν έχανε ευκαιρία να υποστηρίξει και τους δυό, προσλαμβάνοντας τους για πολλά απο τα προσωπικά της κτήρια, τότε σαν ομάδα, ή εναν εναν ξεχωριστά.. Η πιο ασυνήθιστη και συλληπτικά

μοναδική ανάθεση , που παρήγαγε κατα τη γνώμη μου ενα σημαντικό μνημείο απο πολλές απόψεις, ήταν ενα συγκρότημα απο δυό κτήρια στο Μπέρκλεϋ , που σήμερα δεν υπάρχουν : το σπίτι της ίδιας στο Μπέρκλεϋ και το Χέρστ Χώλλ (Hearst Hall) , το ενα διπλα στο άλλο , συνδεδεμένα με υπερυψωμένη γέφυρα . Αυτό το συγκρότημα, αποδεικνυε περίτρανα την αγάπη και αφοσίωση την Φοίβης στην παιδεία (ήταν αρχικά δασκάλα οπως είπαμε) , την αγάπη της στην νεολαία και τους φοιτητές , αλλα και την διάθεσή της να βοηθήσει στην υλοποίηση πρωτοποριακών αρχιτεκτονικών ιδεών. Γιατι το Χέρστ Χωλλ ειχε συλληφθεί ως ενα "ευέλικτο κτήριο" ,ισως

το πρώτο μετα το Κρύσταλ Πάλλας, ετσι ωστε μετα τη εκπληρωση του αρχικού του προορισμού , που ήταν να χρησιμεύσει ως εκθεσιακός χώρος για τα σχέδια του διεθνούς διαγωνισμού, να μπορεί να μετατεθει σε μια πιά μόνιμη τοποθεσία και να λειτουργήσει ως φοιτητική λέσχη .Κάτ'αρχή ομως επρεπε να λειτουργήσει σαν επέκταση του Λιβινγ ρουμ του γειτονικού σπιτιού της ευεργέτιδας. Σ'αυτό, και στην κεντρική του αίθουσα με τις ασίδες απο συγκολλημένη ξυλεία , χρησίμευε ως σαλόνι της στο οποίο δεχόταν φοιτητες και φοιτήτριες για τσάι και μίλαγαν για διάφορα θεάματα, αλλα κυρίως τα σχέδια τους για το μέλλον. Πολλούς απο αυτούς αποφάσισε να τους υποστηρίξει οικονομικά μετα απο τέτοιες συνάξεις. Η αύρα της γοθτικής αξιοπρέπειας του εσωτερικού χώρου, μετατρέποταν σε κυβική διάθεση του εικοστού αιώνα στο εξωτερικο . Το ογκοπλαστικό εξωτερικά ήταν ενας κύβος,διαρθρωμένος με επιφάνειες συμπαγούς και γιαλιού στις πάνω γωνίες, σε διαμπερή σχέση με τη "γοθικόμορφη μάζα" του εσωτερικού κυρίως χώρου, που τονίζονταν ως είσοδος στο εξωτερικο. Ο πύργος εξόδου πού ηταν προσκολλημένως εν'είδη καμπαναριού στο εξωτερικό, δυνάμωνε την φυσιογνωμία του συγκροτήματος, σα νάλεγε, "Εδώ είναι το κτήριο...εδώ μέσα γίνεται το πανηγύρι ! " ("Here's where all the action is" !...)Το κτήριο ήταν κέντρο σημαντικής δράσης για αρκετά χρόνια, μέχρι που μεταφέρθηκε στην τελική του τοποθεσία . Δυστυχώς

επεσε θύμα πυρκαγιάς το 1922. Αυτό το μοναδικό κατα τη γνώμη μου έργο, δεν προσέχτηκε, δεν αναλύθηκε και δεν πέρασε απο την κριτική βάσανο της αρχιτεκτονικής του 20ου αιώνα..Περισσότερα και αναλυτικότερα παρουσιάζω σε επόμενο δημοσίευμα μου για τον Μέιμπεκ. Πάντως να πώ εδώ οτι ο Δάσκαλος, ο Βίκτορας Φ. Κρις-Τζέινερ (Victor F. Chris-Janer), ένας απο τους ελάχιστους που ειχαν προσέξει την δουλειά του και τον εκτιμούσε, οταν έφευγα το καλοκαίρι του 1966 να περιοδεύσω την αρχιτεκτονική των ΗΠΑ μου ειπε «στο Μπέρκλεϋ να επισκεφτεις κτήρια του Μέιμπεκ». Ούτε κουβέντα βέβαια για Τζούλια Μόργκαν. Μέσα απ'οσα

εχω βρει, δει και διαβάσει για τον αρχιτέκτονα, θα τολμούσα να πω οτι, ήταν προφανώς πολύ μπροστά απο την εποχή του, γνωστής της ιστορίας, αλλά και με βαθειά συναίσθηση για το τι πραγματικά χρειαζόταν ο εικοστός αιώνας - απλότητα, ελαφρά κατασκευή και πειραματισμό. Ήταν "πρωτότυπος", "εύστροφος", αλλά και "ακρως εμπεριεκτικός": κατάφερνε να πλάσει και συνταιριάσει τα πάντα, "Ιστορία" με "Τεχνολογία" και να κάνει αρχιτεκτονική της περιόδου, υπηρετώντας τις ανάγκες του πελάτη, συνεισφέροντας τα μέγιστα στην εκάστοτε "συλληπτική" και "Μεγάλη ιδέα". Οι εσωτερικοί χώροι των έργων του, ιδίως το μεγαλείο και η ανάταση των "γοθθικόμορφων" εσωτερικών του, η ανάδειξη της κατασκευής, η τελειότητα της λεπτομέρειας, αλλά και η εκμετάλλευση της όποιας "ατέλειας", και η ικανότητα του να την μεταπλάθη σε θετικό "διακοσμητικό" στοιχείο, τον κάνουν μοναδικό. Δεν πρέπει να είσαι θιασώτης της Beaux Arts ή να είσαι ιστορικιστής για να παραδεχτείς ενα μεγάλο αρχιτέκτονα. Οταν πρωτόδειξα έργα του Μέιμπεκ σε φίλους Ελληνες αρχιτέκτονες, βιάστηκαν να τον χαρακτηρίσουνε «γκροτεσκ». Πιστεύω βιάστηκαν, κι'ο αιώνας που έρχεται ίσως δείξει κι'εδώ που ήταν η πραγματική αξία. Πάντως πιστεύω οτι ίσως να μην ειχε καταφέρει τίποτε απ' αυτά αν απο την εξίσωση της εξελιξης του ελειπε η "οραματίστρια" με

τον τρόπο της και "καλοπροαίρετη" πελάτης Φοίβη Χέρστ. και η εξ΄ισου ταλαντούχα , φιλεργατική, άοκνη και καλόκαρδη Τζούλια Μόργκαν , που του παραστάθηκε σ'ολη του τη ζωή. Με την τελευταία σχεδίασε και υλοποίησε το γυναικείο γυμναστήριο του πανεπιστημίου που εφερε το όνομα των Χέρστ (the Hearst Gymnasium for women), ενα έργο , που οπως θα δούμε αργότερα, απέβη μοιραίο γι'αυτόν.

Σε ολη αυτή την υπόθεση ο Άγιος Φραγκίσκος, το Μπέρκλεϋ, το Παρίσι και η Beaux-Art βρέθηκαν πολιτιστικά διασυνδεδεμένα · μιά Γαλλική επίδραση με ξεκίνημα την διάσημη αρχιτεκτονική σχολή . Η Beaux-Arts, προωθούσε όχι μόνο υπέροχο σχέδιο και σύνθεση μέσα απο την επιλεκτική αναβίωση ιστορικών προτύπων, αλλά πίστευε στους διαγωνισμούς , στό αρχιτεκτόνημα και την αρχιτεκτονική λεπτομέρεια ως "χειροτέχνημα", και την Αρχιτεκτονική ως Υψηλή Τέχνη. Η Τζούλια Μόργκαν, αγαπούσε να επαναλαμβάνει οτι " η Αρχιτεκτονική είναι μια εικονική Τέχνη , και τα κτήρια μιλάν απο μόνα τους". Προφανώς σ'αυτο πίστευαν και οι άλλοι. Αυτό όμως που είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτο είναι οτι αυτή αλλά και ο Μέιμπεκ , είχαν μια ολως ιδιαίτερη στάση για καθαρά επαγγελματικά θέματα, οπως πχ το θέμα των αμοιβών . Στην "αμοιβή", έβλεπαν πιθανότητα τροχοπέδης στην ανάθεση αλλά και στις προϋποθέσεις υλοποίησης του αρχιτεκτονήματος. Η ελαστικότητα που ανέπτυξαν, και η μάλλον υπέρμετρη τοποθέτηση τους υπέρ της δημιουργικότητας και της συνεχούς ροής αναθέσεων, άρεσε , ή μάλλον βόλευε πολλούς πελάτες, ιδίως μεγαλοπελάτες, οπως η Φοίβη και αργότερα ο γιός της Γουίλιαμ Ράντολφ Χέρστ. Τοσον ο Μέιμπεκ, οσο και η Μόργκαν, τουλάχιστον απ'οσο μας τους παρουσίασαν οι βιογράφοι τους, είχαν μιά περίεργη "περιφρόνηση" για το χρήμα, ιδίως οταν αυτό φαινόταν οτι μπορεί να γίνει εμπόδιο στην υλοποίηση της Τέχνης τους. Ο Μέιμπεκ μάλιστα , εφτανε μέχρι το σημείο να προσφέρει τις σχεδιαστικές του υπηρεσίες χωρίς αμοιβή , ετσι κι'ηταν πεπεισμένος οτι ο πελάτης του θα υλοποιούσε εκείνο που ειχε γεννήσει η φαντασία του και του ειχε σχεδιάσει για να λύσει το πρόβλημα του. Αν δεν ήταν μεσ'τη μέση η γυναίκα του, που κι'αυτή ηταν δια βίου φιλη της Φοίβης Χέρστ, ο Μέιμπεκ θα δούλευε "τζάμπα" για τη Φοίβη , ετσι και του εξασφάλιζε οτι θα του εδινε συνεχώς αναθέσεις ωστε να ικανοποιεί τις δημιουργικές του εφέσεις. Και με τη μεσολάβηση της γυναίκας του τα ειχε καταφέρει να του δίνει η Φοίβη 100 δολάρια τη βδομάδα ως μισθό, για ολη του τη ζωή (Μιλάμε βέβαια για τις αρχές του 1900), κι'εκείνος να της καλύπτει ανελλιπώς ολες τις αρχιτεκτονικές της ανάγκες, οσο μεγάλο κι'αν ήταν το έργο ή η "επαγγελματικά" καθιερωμένη αρχιτεκτονική αμοιβή της εποχής. Κάτι τέτοιο βέβαια είναι θεμητό στην Αμερική, οπου η αρχιτεκτονική αμοιβή είναι ενα μυστικό μεταξύ του αρχιτέκτονα, του πελάτη και της εφορίας ("The fee is my prerogative", "The fee is a secret between me and my client", "it is for me, my client and the IRS"), και κανείς δεν σε μέμφει για το πόσο ψηλή ή χαμηλή αμοιβή παίρνεις, κανείς δεν προσπαθεί να σε "ξεζουμίσει" απ'αυτήν, κανείς γραφειοκράτης ή "ασφαλιστικό-συνταξιοδοτικό» σύστημα δεν περιμένει το ποσοστό του.

Απλά , αρκεί , εκείνο που συμφωνείς στον συμφωνητικό σου με τον πελάτη να το δηλώνεις στην εφορία..... Η Τζούλια Μόργκαν, πήρε προφανώς απο τον Μέιμπεκ ανάλογες συνθήκες , και ζήτησε απο τον Γουίλιαμ να την πληρώνει 500 δολάρια τη βδομάδα, για όσο θα κρατούσε η ανάθεση του Σάν Σιμεόν, όπως αναφέραμε ήδη. Δεν πρέπει να ξεχνάμε οτι αυτοί ήταν πραγματικά δημιουργικοί αρχιτέκτονες, έτοιμοι να θυσιάσουν οικονομικά προς οφελος της Τέχνης τους και της υλοποίησης ενός σχεδίου τους. ο Λε Κορμπυζιέ πήρε μόνο \$4000 δολαρια ως αμοιβή για τα σχέδια της Σαντιγκάρ. Τέτοια θέματα, αποτελούν προφανώς επαγγελματικά διλήματα και οπωσδήποτε φέρνουν τον δημιουργό αντιμέτωπο με την σκληρή πραγματικότητα, ιδίως σε μέρες σαν τις σημερινές όπου τα έξοδα για τις μοκέτες του γραφείου, τα υπέρογκα έξοδα για την συνεχή παρουσίαση και άγρα-εντυπωσιασμό πελατών μέσω ιντερνετικών παραγωγών (για δείτε π.χ τις ιστοσελίδες μερικών “στραρχιτεκτόνων» , π.χ Morphosis) , και πάνω απ’ όλα τα υέρογκα έξοδα για επαγγελματική ασφάλιση έναντι "παραλειπων και λαθών" και οι ευρύτερες ευθύνες που μετρώνται μόνο σε χρήμα και σε αποζημιώσεις, είναι τεράστιες (εδώ μιλάμε ασφαλώς για τον σημερινό περίγυρο της εξάσκησης του επαγγέλματος αρχιτέκτονα στις ΗΠΑ και τις χώρες όπου ισχύουν ανάλογοι κανονισμοί και επαγγελματικές απαιτήσεις) . Αξίζει να προσεξουμε , οτι αυτοί οι "χαμηλο-αμοιβόμενοι" κολοσσοί αρχιτέκτονες των αρχών του εικοστού αιώνα στην Καλιφόρνια, λάτρευαν να ασχολούνται με μικρής κλίμακας έργα, η δε Τζούλια Μόργκαν έλεγε "ποτε μη περιφρονείς μια ανάθεση επειδή νομίζεις οτι το έργο είναι μικρό, δεν ξέρεις που μπορεί να οδηγήσει" . Και προτιμούσε να βγάζει απ'το νου της όνειρα για μελλοντικές μεγάλες αμοιβές απο τυχόν μεγάλα έργα, παραμένοντας ικανοποιημένη με άμεση ταπεινή αμοιβή , λιγότερα χρήματα σε συνεχή βάση.

Μερικοί μπορεί να θεωρούν την Φοίβη Χέρστ εξεζητημένη εκκεντρική, κάτι που οπωσδήποτε ισχυε για το γυιό της . Αυτός , οχι μόνο εχτιζε συνεχώς, δίνοντας αρχιτεκτονικές αναθέσεις σαν τη μητέρα του, αλλά "εχτισε" και υπο την ευρύτερη έννοια στον δικό του τομέα, τη Δημοσιογραφία. Δεν ήταν μόνο ο ιδρυτής των πιά διάσημων εφημερίδων και περιοδικών , που πολλά απο αυτά κυκλοφορούν ακόμη και σήμερα (πχ. απ' το Harpers Bazaar, στο Cosmopolitan), αλλά ήταν κι'ο εφευρέτης "του κίτρινου τύπου", παραγωγός "νέων" επι τη βάσει σεναρίων, σκηνοθετώντας περιστατικά προσχεδιασμένα. Εφτασε μέχρι το σημείο να δημιουργήσει κυριολεκτικά ενα πόλεμο, των ΗΠΑ εναντίον της Κούβας , γεγονός απόλυτα τεκμηριωμένο (βλ. σημειώση νο. 9). Η ικανότητά του να "εφευρίσκει" και να "σκηνοθετεί" σενάρια τελειοποιήθηκε με τις κινηματογραφικές παραγωγές του, και επι πλέον δοκιμάστηκε με την σχεδόν διά βίου αρχιτεκτονική του ενασχόληση, την σύλληψη , "σκηνοθεσία" και γενική "θεατρικότητα" του προσωπικού του Κάστρου στον Αγιο Σιμεόν . Η Τζούλια Μόργκαν βρήκε τραπέζι στρωμένο, με "σύλληψη", "σενάριο" και γενικό πρόγραμμα ετοιμα απ'τον πελάτη. Επι 28 χρόνια παρέμεινε η μοναδική πρωταγωνίστρια σ'αυτό το έργο, κορυφαία

ερμηνεύτρια ενός ρόλου που μόνο αυτή τελικά απεδείχθη ικανή να παίξει. Εστώ και με τον Μέιμπεκ παραμερισμένο από αναθέσεις από μέρος του Γουίλιαμ για ένα μεγάλο μέρος της ζωής του, για λόγους που θα δούμε σε ξεχωριστή πραγματεία μας γι' αυτόν στο μέλλον, η ομάδα Τζούλια, Μέιμπεκ, Φοίβη, με χαρακτηριστικό την ίδια πολιτιστική υποδομή που τους είχε εμπνεύσει η Γαλλία, δούλεψαν συνεργατικά αλληλοσυμπληρούμενοι, πάντα με στόχο το μεγαλείο και το μοναδικό.

Η υπερ-καπιταλίστρια Φοίβη Χέρστ, είχε την ευλογία του Θεού ! Τυχερή ανάμεσα στους τυχερούς, πάρ'ολο που κολυμπούσε στο χρήμα, νοιαζότανε ειλικρινά για το καλό, το *δημόσιο καλό* (Public Good- *Δημόσιο συμφέρον* που λέμε εδώ) όπως καλύτερα μπορούσε να εξυπηρετηθεί μέσω της αρχιτεκτονικής. Μέσα σ' αυτή την μεγάλη ευλογία, όπως αποδείχτηκε τελικά, η Τζούλια Μόργκαν ήταν η σωστότερη αρχιτεκτονική επιλογή της...ευλογημένη κι' αυτή απ' τους θεούς.....

Τέλειωσα την τελευταία μου επίσκεψη στην Καλιφόρνια, τον Σεπτέμβριο του 2005, σαράντα χρόνια μετά την πρώτη μου επίσκεψη το 1966, με στάση ξανά στο Λός Αντζελες να δω το κτήριο της εφημερίδας EXAMINER. Ηθελα να το δω ακόμη μια φορά, πριν ο Τομ Μέιν (Thomas Mayne) σηκώσει τους δύο γυάλινους πύργους του μετατρέποντας το σύνολο σε κατοικία-εμπορικό κέντρο. Δεν νομίζω θα είναι άσχημο το αποτέλεσμα της επεκτατικής μετάπλασης. Το αντίθετο μάλιστα. Πιστεύω ότι η σιδερογυάλινη πρότασή του θα διακατέχεται απ' τα γνωστά του "παιχνιδίσματα" του υπέρ πληθωρικού γραφείου του, ένα ισορρόπημα στον "επιχειρηματικό συντηρητισμό" που τόσο στιβαρά κατάφερε να αποτυπώσει στο κτήριο αυτό του Χέρστ η Μόργκαν με το στυλ των "ιεραποστολικών μονών της Καλιφόρνιας" ("Californian Mission" style). Μόνο που λυπάμαι γιατί σήμερα δεν υπάρχει ένας William Randolph Hearst να επηρεάσει τον Μέιν....Αλήθεια, πού πήγαν οι οραματιστές Μαικήνες στις μέρες μας; Είμαστε πραγματικά ικανοποιημένοι με τις απανταχού της γής πλουσιόβιλες, στυλ Αμερικανικού "Χάμπουργκερ της Φάρμας" γούστου και επιλογής Bill Gates, ή έστω και των 'υπέρ-Χάι Τέκ' των Morphosis ?

..... Θα μπορούσα να συνεχίσω, αλλά ίσως είναι πολύ καλύτερα να διαβάζατε μόνοι σας για τη Φοίβη Χέρστ, τον Μέιμπεκ και τη Τζούλια Μόργκαν. Το βιβλίο της Τζούντιθ Ρόμπινσον είναι υπέροχο ! Επίσης σπουδαίες είναι και οι μονογραφίες που εκδόθηκαν την τελευταία δεκαετία για τον Maybeck, την Μόργκαν και τον William Randolph Hearst; Μην διστάσετε, επειδή ίσως περάσει απ' το νου σας ότι το βιβλίο της Ρόμπινσον για τη Μόργκαν είναι "φεμινιστικό". Δεν είναι ! Η Φοίβη Χέρστ αναδύεται

σε ένα ανώτερο, πειθαρχημένο παράδειγμα ανθρώπου, που συμβαίνει να είναι γυναίκα, με την ευλογία του ασύλυπτου πλούτου, ένα από εκείνα τα ανθρωπίνα οντα, που, όπως είχε πεί ο Ζάν Πόλ Γκετύ για τον εαυτό του, "του είχε κρατήσει θέση για μία καλύτερη ζωή ο ίδιος ο Θεός" (βλ. Getty, pp. 19,20). Και προφανώς το ίδιο ίσχυε και για τον Γουίλιαμ Ράντολφ (τον «Πολίτη Κεϊν»-Citizen Kane που υποδείχθηκε ο Ορσον Ουέλς)...και το ίδιο ίσως θα μπορούσαμε να πούμε για την Τζούλια Μόργκαν (που δεν την είδαμε πουθενά στο φιλμ). Ο Θεός της είχε κρατήσει την καλύτερη θέση στο λεωφορείο των αναθέσεων, των "επαναλαμβανομένων αναθέσεων και κατ'εξακολούθηση πελατών" θα έλεγα. Πιάνει το μυαλό σας πόσα κτήρια θα είχε χτίσει αν ζούσε στην σημερινή εποχή, του ιντερνέτ, του ε-μείλ και των "η" ηλεκτρονικών; Είμαι απόλυτα βέβαιος θα είχε χτίσει πολλά, όπως είμαι επίσης βέβαιος η Φοίβη με την υποστηρικτική της ενέργεια θα είχε φτάσει σε πραγματικά "Ολυμπια", για να μη πω "Ολυμπιακά" Ύψη....τα υψηλά εκείνα της πραγματικής αξίας και της ποιοτικής "η"-σότητας....**

....Για μία φορά όμως ακόμη: που πήγανε όλοι εκείνοι οι μεγάλοι πάτρονες της αρχιτεκτονικής;

.

.

.

.

Επίλογος: Έγραψα αυτό το κομμάτι για τους Έλληνες αρχιτέκτονες και για όλους τους αρχιτέκτονες υποθέτω, αλλά μια και γνωρίζω καλύτερα τα τεκταινόμενα των Χέρστς της Ελλάδας, μάλλον το έγραψα για τους Έλληνες. Δεν είχα καμιά διάθεση να επιδειχτώ στους συμπατριώτες μου αρχιτέκτονες για τα εξωτικά αρχιτεκτονικά μέρη που έχω επισκεφτεί κι'έχω φωτογραφίσει, αλλά μάλλον το έκανα σαν ένα δείγμα απόδειξης, να πώ και να βορνοτοφονάξω σ'όλους τους "λεφτάδες" αυτής της χώρας, αν τυχόν το δεί κανένας απ'αυτούς, να τους ταρακουνίσω με το προηγούμενο μερικών πραγματικά άξιων ανάλογών τους από το παρελθόν, και να τους καλέσω για κάτι ευγενικότερο, γιατί οι σημερινοί πολυεκατομμυριούχοι της Ελλάδας, με μερικές ελάχιστες όπως πάντα εξαιρέσεις, περηφανεύονται για τις ποδοσφαιρικές τους ομάδες, τις θαλαμηγούς ή τα Ντιόρ ρούχα τους (κι'εγώ περηφανεύομαι για τον Ντιόρ όπως είδατε, αλλά για άλλους λόγους), αλλά κάνουν ελάχιστα απ'όσο γνωρίζω, διαβάζω στις εφημερίδες ή βλέπω στην τηλεόραση, για να βοηθήσουν την αρχιτεκτονική. Εξαίρεση σε όλα αυτά, και απαιτείται ο δημόσιος έπαινός μας, είναι ορισμένα μέλη της οικογένειας Γουλανδρή, Νίκη, Ελίζα και ο Λάζαρος Εφραίμογλου με το ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Αυτοί ήδη έχουν χορηγήσει ευεργετικά κι'έχουν χτίσει μουσεία και εκπαιδευτικά ιδρύματα στην Ελλάδα. Οι περισσότεροι

αλλοι ομως, ιδίως απο τη νεότερη γεννιά που εκαναν τα πλούτη τους μέσα απ'τα σκάνδαλα του χρηματιστηρίου και απ'τους πόρους των προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης , εχουν κάνει σχεδόν τίποτε με τα χρήματά τους, ενω, πολλοί οπως λένε οι φήμες, οποτε έβαλαν δικά τους χρήματα να γίνει κάτι δημόσιο, το έκαναν απο πολιτικές και περαιτέρω επιχειρηματικές σκοπιμότητες . Κι'εδώ να μη λέμε ονόματα... Οπως είπα, οι περισσότεροι απο αυτους, αλλάζουν τα σκάφη και τις θαλαμηγούς τους σαν τα πουκάμισα , μερικές φορες κάθε χρόνο, ειναι αρχιτεκτονικά "άνοραμάτιστοι", μερικοί μάλιστα απ'τους "επιδειχτικά" πλούσιους καταστρέφουν το περιβάλλον με τις γιορτές και φανφάρες τους, ενώ αλλοι προωθούν διαπλεκόμενες περιβαλλοντικές δραστηριότητες που δεν ειναι καλές για το δημόσιο συμφέρον. Αντι να αγοράζουν εκτάσεις και να τις χαρίζουν στο δημόσιο για προστασία , δημόσια πάρκα και δρυμούς, οπως ήταν η περίπτωση των Χέρστ, αντι να πρωτοστατουں ωστε να χτίζονται κεντρα για ηλικιωμένους, σχολεία γαι άπορες γυναίκες και κτήρια τύπου XEN οπως υποστήριξε η Φοίβη και κατα κόρον σχεδίασε και υλοποίησε η Τζούλια Μόργκαν, απλά αγοράζουν φιλέτα πανέμορφων εκτάσεων, και στο όνομα μιας κακώς εννοούμενης για το δημόσιο συμφέρον "ανάπτυξης" , τα προορίζουν για κτηματομεσιτική εκμετάλευση και ιδιο υπέρμετρο κέρδος, σε πολλές δε περιπτώσεις το αρχιτεκτονικό γούστο τους δεν ξεπερνάει εκείνο τον Νονών της Μαφίας του Λας Βέγκας και το προαστιακό Κιτς, ή κακέκτυπες μιμήσεις τοπικών παραδοσιουργημάτων αλλά και ξενόφερτων , οπως το Σάττον Πλέις (Shutton Place) του Γκετύ στην Αγγλία, οταν πρόκειται για τα δικά τους σπίτια η για περιουσίες που αγοράζουν στην Αλβιόνα....

Σημειώσεις/Βιβλιογραφία :

Η παρούσα μετάφραση/διασκευή έγινε απο τον συγγραφέα για την ιστοσελίδα μας απο το Αγγλικό πρωτότυπο “Julia Morgan and Co: notes and thoughts on architect/client issues and “e”quality”, βλ. www.acaarchitecture.com/mag09.htm

Όλες οι φωτογραφίες , εκτος απο τα πορτραίτα της Μόργκαν , τα εξώφυλλα των βιβλίων και το Hearst Hall του Μέιμπεκ, έχουν τραβηχτεί απο τον συγγραφέα επι τόπου. Η φωτογραφία του συγγραφέα στην εσωτερική πισίνα του Σαν Σιμεόν είναι της Νατάσσας Τριβιζά.

Επιτρέπεται η χρήση των φωτογραφιών που έχουν παρθεί απ'το συγγραφέα, χωρίς την γραπτή άδεια του ,υπο την προϋπόθεση της δεύσας αναφοράς ως : (φωτο Α.Κ.Αντωνιάδη)

*** Το "Συντροφία" του τίτλου μου δεν αναφέρεται στους Τζέφερσον , Ράιτ και Ρίτσαρντσον, αλλα στους Φοίβη Χέρστ, Γουίλιαμ Ράντολφ Χέρστ και Μπερνάρ Μέιμπεκ.**

**** Στην παρούσα μετάφραση του δοκιμίου μου στα Ελληνικά το λογοπαίγνιο και η ουσία του κλεισίματος του αρχικού μου κειμένου στα Αγγλικά δεν αποδίδεται με μιά μόνο λέξη, ή με μια μόνο γραφή, "e"-quality ,οπου το "e" αναφέρεται στην ηλεκτρονική εποχή, το "equality" θα πει ισότης και το quality θα πει ποιότης . Για να πάρετε την απόλυτη και πλέον πολυδιάστατη γεύση του κλεισίματος μου δειτε το Αγγλικό μου κείμενο σε Mag09.htm)**

Βιβλιογραφία

1. Antoniadou , Anthony C."Texas towns and Design education" , Annual Meeting ACSA, Asilomar, 24 March 1981
2. Antoniadou, Anthony C. "Architecture and Allied Design", Kendall/Hunt publishing co. Debuque-Iowa, 1992, p.192
3. Antoniadou, Anthony C. "Architecture from Inside Lens : Jokes and stories about celebrated architects", "A+U"(Architecture and Urbanism), in English and Japanese, Tokyo, July 1979, pp.3-21, p.17 (Frank Lloyd Wright under a similar circumstance ,when a client complained that the roof of his living room was leaking over his armchair, had responded: "move the chair". ibid.p.17)
4. Boutelle , Sara Holmes, "Julia Morgan" in "Master Builders: A guide to famous American Architects", National Trust of Historic Preservation, Washington D.C, 1985, pp. 132-135
5. Boutelle , Sara Holmes, "Julia Morgan Architect" Abbeville press, New York 1995 (the major reference on Julia Morgan-multiple general references in the present text, mostly to substantiate comments made by the present writer on Morgan as a person, her love and attitude toward colleagues and children, i.e see Boutelle pp: 23,25, 30, 31, 39 , 46,47). Also primary reference on Morgan Buildings throughout her career. The most authoritative source on Julia Morgan to date. A Highly recommended reading , with a rather compassionate and human attitude on the Morgan/Maybeck professional and student/"Mentor" professional life-long relationship, even though Boutelle takes the position that Maybeck was not a "Mentor", but rather that his life-long friend Morgan facilitated him by making her office available in several instances he had need of appropriate space to work his large scale projects out. There is a very subtle academic tipped-toe game "played" between Boutelle (whose book on Julia Morgan came out first) and Woodbridge, whose book of Maybeck followed. It is very interesting that both authors acknowledge the help and interviews they received from Jacomena Maybeck, the daughter in Law of Maybeck, and it is very possible that there may be some latent and agenda in the writing of either of them regarding their respective interpretation of the information gained on the Morgan/Maybeck professional and career subtleties. Despite the significance of the two sources , there are still several questions unanswered , on the very "human" and personal life style level , perhaps the task of a future biographer), and on the absolutely "substantial" level, regarding the contribution of either architect on the field of architecture in absolutely "architectonic terms", that is, who and to what extent contributed with their life-long work and example to the advancement of the architecture of the century they lived . We may admire them and be fascinated by both of

them, and we may feel outraged on the unfairness of their exclusion, but an assessment of how they weigh within the overall context of twentieth century ideology(ies) and efforts for advancement of architecture, spatially as well as wholistically, has yet to be assessed; And this is perhaps the task of further research and critical appraisal .

6.Scully , Vincent, "American Architecture and Urbanism", Praeger Publishers, New York, 1969, pp.133-145 (It is interesting to note that Scully makes certain substantial references to Bernard Maybeck , and other California Architects of the time, but makes no reference whatsoever to Julia Morgan, who had actually collaborated and even made the working drawings of several Maybeck buildings; such as the Hearst Memorial Gymnasium for women-p. 135, for which he gives her no credit whatsoever).

7.Gebhard David, "Shindler", Viking , New York, 1971 . This source, also significant because it was written by an author well aware of the twentieth century California scene, makes no reference whatsoever to Julia Morgan, even though it makes several references to Maybeck, to the Hearst Hall,and to occasional influence of Maybeck on Rudolph Schindler (i.e pp. 58,and picture of the Hearst Hall no.36).

8. Hitchcock, Henry Russell "Architecture nineteenth & twentieth centuries" , Penguin Books, Baltimore-Maryland, 1958 (see photo p. 148,etc.)

9. Loe, Nancey E., "William Randolph Hearst", Companion Press , Bishop California , 2005 (multiple references)

10. Getty , J.Paul, "As I see it", The J.Paul Getty Museum, Los Angeles 2003 (pp.19,20,Sutton Place pp.225,232)

11. Robinson Judith, "The Hearsts: An American Dynasty", Telegraph Hill Press, San Francisco, 2002, pp.82(on Yellow Journalism) 84,85,269,270, 316,317,320,371, 382 (on Suzan Anthony), also references as appropriate in Text

12. The Lehrer show, "Patty Hearst"

13.Franklin Deborah, "When one Man's Castle was his home", VIA magazine, January 2003, and also see the Internet

14. Larry King, interview with Patricia Hearst in Larry King Live , "Patricia Hearst discusses the Presidential Pardon", Aired Jan 31, 2001, 9 pm.ET. There is a beautiful video clip reference by Patricia Hearst on herself and other Hearst grandchildren swimming in the Neptune pool, and hiding behind the Nereid sculptures at the amazement of the last group of Tourists

who were visiting the place ; as the tourists were leaving the pool , they would suddenly see the serene surface to start waving ; as they could not see the hiding children they were probably thinking the place was haunted. When the Hearsts turned the park and the Castle to the State , the family had permit to visit the place and use the pool in after hours. See: Video Clip "Secrets of San Simeon" in Larry King above.

15. Roth, L.M, "Bernard Maybeck" in Journal of the Society of Architectural Historians, 1/1985, pp. 84-85

16.Roth, L.M, "Julia Morgan, Architect" by Sara Holmes Boutelle, a book review, Journal of the Society of Architectural Historians, 3/1989, pp. 297-299

17. Julia Morgan Quotes : "never turn down a job because you think it's too small ; you don't know where it can lead", "Architecture is a visual art, and the buildings speak for themselves", "My buildings will be my legacy...they will speak for me long after I am gone". See : Internet

18. Moore Charles, Becker Peter, Campbell Regula, *The City observed: Los Angeles* , Vintage books, 1984 (Charles Moore thought highly of Julia Morgan . He and his co-authors, were among the first to write about Morgan's professional dimension, saying that she had " a no-nonsense practice". See Moore etc. 1984, p.30)

19. James Marston Fitch in his essay on Aesthetic Education mentions that he personally didn't recall to have met anyone who had personally experienced the Barcelona Pavilion, while he refers to Sibyl Moholy Nagy who had told him that everything on the pavillion was based on four available photographs (those published in almost every book or article on Mies van der Rohe).See Fitch: "Experimental Basis for Aesthetic Decision" in Annals of the New York Academy of Sciences, 1965 (p.120), see also Antoniades "Architecture and Allied Design" Kendall/Hunt , Debuque Iowa p.1992, p. 192)

20. Wiseman Carter, "Shaping a Nation: Twentieth-Century American Architecture and its makers", W.W Norton and company, New York, 1998, pp. 88-90 (describing Maybeck as "the quintessential renegade"- "...a man full of bizzard behavior ...who embodied a special freedom of thought"(p. 90). He makes no reference at all to Phoebe Hearst, nor does he mention the Hearst Hall.

21. Woodbridge Sally .B. "Bernard Maybeck Visionary Architect", Abbeville Press PUblishers, New York, 1996, This the most authoritative source on Bernard Maybeck, with excellent photography, with unique description and critical appraisal of the the pioneering Hearst Hall (p.76-

79); the author though appears kind of reserved on the Maybeck/Morgan professional relationship, being rather "reserved" on Julia Morgan throughout (i.e pp. 85), giving the impression that she is attempting to hide some "bitterness" that probably existed here, perhaps from the Maybeck "family" side toward Morgan (i.e see footnote no.5 above) ; may be ! some further future research and further anecdotal and personal information may cast more light on this issue in the future...

22. Matthew Zanger and Brint Riggs ARCH 461/561 Spring 1995, in Chris H. Luobkeman and Donald Pehng, www.darkwing.uoregon.edu

23. An invaluable visual source on Julia Morgan can be found in the Internet The site Julia Morgan Index and pictures of her buildings taken by Mary Ann Sullivan is maintained by [Mary Ann Sullivan, sullivanm@bluffton.edu](mailto:MaryAnnSullivan@bluffton.edu) .

24. For some excellent pictures of the Hearst Memorial Mining Building in Berkeley Campus , of Architect John Galen Howard, for whom Julia Morgan was the Draftsperson, and has been mentioned by several authors as "co-architect", see: <http://www.mse.berkeley.edu/HMMBarchitecture.html>. This building is listed in the national Historic register: see <http://www.berkeley.edu/news/berkeleyan/1998/0715/mining.html>

25. Henry, James R., The Woman's Suffrage Movement in Dayton and Montgomery County, 1912 to 1919. Henry, Oxford, OH, 1977 Dayton

26 .Anthony, Susan B.(Suzan Browell) An Account of the Proceeding on the Trial of Suzan B. Anthony, on the Charge of Illegal Voting, at the Presidential Election in Nov., 1872, and on the Trial of Beverly W. Jones, Edwin T. March 5th and William B. Hall, the Inspectors of Election by whom her Vote was Received, Daily Democrat and Chronicle Book Print, Rochester, NY, 1874.

27. Θεωρώ απαραίτητο και προς αποφυγή παρεξηγήσεων, να δώσω πληρέστερη σημείωση στα Ελληνικά γύρω απο το θέμα των απόψεων που ειχαν τόσο η Φοίβη Χέρστ όσο και η Τζούλια Μόργκαν για τις γυναίκες αρχιτεκτόνισσες των ημερών τους : Η Μόργκαν , που ειχε στόχο να εχει 50% του προσωπικού της γυναίκες, δεν εκρυβε την απογοήτευση της να βρεί ικανό αριθμό ωστε να ικανοποιεί την ποσόστωση που προσπαθούσε να κρατήσει στο γραφείο της . Απέδιδε στον γάμο και στην έλξη που ασκούσαν στις επιλογές των γυναικών της εποχής της πίο προσοδοφόρα επαγγέλματα , όπως ελεγε, π.χ να γίνουμε δασκάλες, επαγγέλματα που δεν απαιτούσαν την πειθαρχία και τη σκληρή δουλειά της αρχιτεκτονικής .Μου έκανε εντύπωση, οτι κάνοντας τη δήλωση για «δασκάλες» δεν της πέρασε απ'το νου οτι ίσως στενοχωρούσε μ'αυτό την Φοίβη Χέρστ , που ειχε ξεκινήσει απο δασκάλα . Αλλα προφανως δεν υπήρχε ο «μπαμπούλας» της

νοοτροπίας του «πολιτικώς ορθού» (Political correctness), τις μέρες εκείνες, κι'οι τίμιοι άνθρωποι, άνδρες ή γυναίκες, έκφραζαν τη γνώμη τους, όπως ακριβώς το αντιλαμβάνονταν . Δεν εκρυβε όμως την ελπίδα ότι και οι γυναίκες μελλοντικά θα διέπρεπαν στον κλαδο και θα έβγαιναν κορυφαίες, ανάλογα με τους άντρες, των οποίων την υπεροχή στο επάγγελμα παραδεχόταν (Αποδεικτικά για όλα τα πάρα πάνω βλ.συνέντευξη Μόργκαν σε Christian Science Monitor, 27 Νοεμβρίου 1931, και Woodridge 1996 σσ.86, 87) . Τοσον η Φοίβη, όσο και η Μόργκαν, εκαναν το κατα δύναμη να βοηθήσουν το φύλλο τους, με τα πιά ανθρώπινα και ευγενή για την ανθρωπότητα μέσα , έμπρακτα και με σεβασμό απέναντι στους πάντες, χωρίς κανένα απο τα χαρακτηριστικά , την εχθρότητα και το κατα περιστάσεις «ανθρωποκτόνο» («ανδροκτόνο») και «οικογενειοδιαλυτικό» μίσος που διακατέχει πολλές απο τις σημερινές «φεμινίστριες» και τις οργανώσεις τους . Αλλά βασικά χρειαζότανε πάνω απ'ολα η Φοίβη Χέρστ , που πρίν γίνει ο,τι τελικά έγινε, ξεκίνησε απο το ταπεινό επάγγελμα της δασκάλας , το τόσο σημαντικό όπως αποδείχτηκε, για τη γαλούχηση του χαρακτήρα της και της αγάπης της για την Παιδεία ...Επιτρέψτε μου να έχω την γνώμη, ότι δεν διακρίνω καμιά απο τις ποιότητες της Τζούλια Μόργκαν στην Ζάχα Χαντίντ παρά τα οσα Πρίτζκερ της και τις προσκλήσεις της σε “Μέγαρα” και αλλού , ενώ αντίθετα αισθάνομαι ότι έτσι και κατέβαινε απο κει που βρίσκεται η Μόργκαν να βρεί γυναίκες συνεργάτιδες στην Ελλάδα , θα γέμιζε με ικανές και άξιες αρχιτεκτόνισσες, όχι ενα αλλά πολλά γραφεία....

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση του παρόντος άρθρου, χωρίς την γραπτή άδεια του συγγραφέα.

Για θέματα ακαδημαϊκής έρευνας και αναδημοσιεύσεις ο συγγραφέας δεν επικοινωνεί μέσω τηλεφώνου ή e-mail πάρα μόνο μέσω κανονικού ταχυδρομείου , με ενυπόγραφες επιστολές .

© Αντώνης Κ.Αντωνιάδης/Anthony C. Antoniadis
